

Några reflektioner om behovet av "retorisering" (d.v.s "retorisk medvetenhet) i nutidens samhälle

Jag har alltid hävdats att Retorik inte kan reduceras till *konsten att tala* (vilket många tolkar dessutom som "*konsten att övertyga*"). Retorikkunskap ska, i lika eller större grad, innebära "*konsten att lyssna noga och genomskåda meningen i det som sägs*". Orden avslöjar mycket om den som talar och om hans uppfattning och värderingar. Retorik är, m.a.o. "*konsten att förstå vad vi gör med språket och vad språket gör med oss*".

Den fördärvande uppfattning som råder om "retorikens" betydelse, har också gjort att denna gamla och hederliga benämning av talhandlingen har devaluerats och betraktats som ett hot, eller åtminstone som ett problem.

Vi hör ofta säga "*Det där är bara retorik*". En sådan devalvering är något som kanske ska kallas, i retoriska ordalag, "*metonym*" (metaforens *svägerska*). Men: enligt några av forskarna i Uppsala kallas detta fenomen "Retorisering av orden", vilket "retoriserar" också (i deras mening) själva ordet "retorik".

-oo-0-oo-

Dessa resonemang har blivit aktuella för mig med anledning av en offentlig deklARATION i DN från den f.d. socialdemokratiska statsministern Ingvar Carlsson, angående den uppkomna situationen som, efter den politiska överenskommelse i december 2014, har fått det retoriskt välpassande förkortningen "DÖ".

Ingvar Carlsson säger (enligt DN:s återgivning) ordagrant följande:

"Det finns lägen då partier måste låta landets bästa gå före, då man inte bara kan se till partiet utan måste se till ett vidare ansvar"

En genomtänkt granskning av dessa ord avslöjar att våra s.k. "politiker" (dvs. våra politiskt "förtroendevalda", ty "politiker" borde betyda detsamma som "medborgare") ofta glömmer bort att "partipolitiken" inte bör vara någonting annat än just *dialog och beslutsfattande för "samhällets bästa"*, vilket sker i "parlamentarisk" ordning (d.v.s. i jämlikt samtal med varandra och utifrån olika uppfattningar) eftersom det inte kan finnas (inte ens i samma land) en enda uppfattning om vad det goda och önskade samhället innebär.

Politiska partier bygger just på en (utifrån egna värderande premisser) organiserad uppfattning om "samhällets bästa", som ska konfrontera oss med varandra i en äkta *överbäggande dialog*. Det är just dessa olika samlade och utvecklade politiska (dvs. "samhälls- och statsmässiga") uppfattningar som medborgarna måste ta ställning till vid valet av beslutsfattande församlingar.

Att resonera och värva människor under mottot "*allas bästa*" kräver en semantiskt nyansering av ordet "*alla*" i relation till "*var och en*", även om "*majoriteten*" används som försvarande undanflykt (ofta med hjälp av "*statistiken*" som kanske borde heta "*sadistiken*"). Redan den gamle Aristoteles påpekade i sin kritik mot Platons samhällsuppfattning att ordet "*alla*" är vilseledande (en "paralogism").

Partiernas språk har kanske fått svårt att skilja mellan "partiets bästa" och "samhällets bästa". Till försvar för Ingvar Carlssons uttalande kan man dock notera ordet "**bara**", ett viktigt men oprecist ord som kan användas på gott men även på ont.

Att man också ska tänka på "partiets bästa" tycks (säger "tycks") vara givet, men det får inte bli det ensamt avgörande, menar Carlsson. Ett mer radikalt (kanske orealistiskt) uttalande vore: "Partierna ska bara tänka på landets och samhällets, inte på sitt eget bästa".

Den som är någorlunda van vid socialdemokraternas retorik har väl hört maximen: "*Enade vi står, söndrade vi falla*". Det används ofta när någon deltagare i partiets samtal vill hävda en annan uppfattning än "ledningen". Det talas då om "*solidaritet*", som påminner lite grand om den italienska maffian *Cosa Nostras* språk, även om avsikten är helt annorlunda. Ty "solidariteten" i sig är inget bevis på att syftet är rättfärdigt och försvarbart. Det handlar således om vad som bör vara den rätta ordningen i valet:

Först när sakfrågan är helt berättigad, borde man gå vidare med kravet på sammanhållning. Men vem och hur avgör man detta? Det är onekligen så att det mest problematiska ordet i uttrycket "individ och samhälle" är just konjunktionen "och".

Människan skiljer sig inte från alla andra djurarter som ett "politiskt djur" (såsom det påstås av dem som åberopar Aristoteles uttalande, utan att ha läst och kontrollerat det) Vad Aristoteles gjorde gällande är att människan skiljer sig från andra socialt fungerande djurarter som den enda (åtminstone hittills kända på jorden) "retoriska djurarten".

Retorik är ingenting annat än människans sätt att kommunicera med språket som instrument. Genom att kommunicera med varandra på det sättet vi gör "retoriserar" vi ständigt och ger till känna vår uppfattning genom orden. Orden förändrar dock sin referens från en situation till en annan, på samma sätt som vi använder samma verktyg under olika omständigheter. Det är funktionen som är viktigast (verbet är viktigare än substantivet: "*verbum*" betyder just "ord", "*substantiv*" betyder "*det underliggande*").

Vårt ordförråd kan inte vara helt obegränsat. Vi måste använda samma ord i olika sammanhang och vi bildar också nya ord i relation till andra ord och till situationens behov. Det är detta som kallas semantik och som skapar nya ord (etymologiskt) och använder tidigare brukade ord med hjälp av något slags likhet (då talar man om *metaforer*) eller genom något slags association (som kallas *metonymier*). Det finns flera s.k. *troper* (*synekdoeken*, *ironin*) som kan betraktas som metonymiska arter. Vi lämnar dem därhän nu, ty det viktigaste är att väcka intresset för det metonymiska fenomenet.

[Alla tror sig veta vad metaforer är för något, även om den rådande uppfattningen är ganska "enögd" (för att använda just en metaforiskt skapat benämning). Att lära sig att känna igen ett metaforiskt ordbruk är någorlunda lätt. Det metonymiska ordbildningen och det metonymiska ordbruket av samma ord kräver dock en ständig semantisk uppmärksamhet och träning. Alla talar om *metaforer* och tror sig veta vad de talar om, men få känner till vad en *metonymi* och ännu färre använder ordet eller känner till det. De flesta tror dock att metaforen beror på visuella, bildliga föreställningar, vilket är en viktig poetisk och narrativ resurs, men inte alls det som kännetecknar metaforen i grunden.

Hos Aristoteles förekom inte begreppet *metonymi*. Benämningen "*metaforer*" omfattade för honom alla "*troper*". Jag skulle nog påstå att *metaforen* är en form av *metonymi*, inte tvärtom. Ty *metonymin* handlar om semantiska glidningar, om associativ ordbildning och ordbruk. Språket är som en gemensam majstång som var

och en dansar kring på sitt eget sätt. Vi frågar ibland "vad menar du?", men vi tar det mesta för helt entydigt uppfattat.

Jag ska inte uppehålla mig här vid en utförlig beskrivning av det metonymiska språkbruket, som jag brukar kalla "det metonymiska begäret". Det kräver en omfattande text och kanske t o m en bok. Det jag kan säga är att metonymin spelar en stor roll i den förvirring och oöverensstämmelse som uppstår i samhällsinformation och -dialog.

Avsikten här är bara att värna för en metonymisering som genomsyrar vår kommunikation och får oss att "titta åt fel håll" (metaforiskt sagt) . Jag kan dock ta emot kommentarer och se om det är flera som lägger märke till de sidospår och glidningar som härskar i dagens språkbruk och påverkar opinionen i fel uppfattad riktning..

Det här är bara början. Tycker man att jag har fel eller beskrivit något på ett vilseledande sätt, då kan man öppna en klagörande dialog och bidra med egna funderingar och erfarenheter av dagen språkbruk. Det är denna dialog som kan kallas RETORISERING.

José L Ramírez
oktober 2015